

Lakatos Sándor

Minden mindegy¹

„Igen nagy hiábavalóság – mondja a Prédikátor –, igen nagy hiábavalóság! Minden hiábavalóság! Mi haszna van az embernek minden fáradozásából, ha fáradozik a nap alatt? Nemzedékek jönnek, nemzedékek mennek, de a föld örökké megmarad. Fölkel a nap, és lemegy a nap, siet vissza arra a helyre, ahol majd újból fölkel. A szél fúj délre, majd északnak fordul, körbefordul a szél járása, és visszatér oda, ahonnan elindult. Minden folyó a tengerbe ömlik, és a tenger mégsem telik meg, pedig ugyanoda folynak a folyók, újra meg újra oda folynak. Minden dolog fárasztó, el sem tudja mondani az ember. Szemünk nem győz eleget nézni, fülünk nem tud eleget hallani. (Préd 1,2–8)

„Semminek sincs értelme, ezt régóta tudom. Ezért semmit sem érdemes csinálni. Erre most jöttem rá.” Ezek a rövid, de mellbevágó mondatok irányították a közvélemény figyelmét arra a 2011-ben magyar fordításban is megjelent könyvre, amelynek szerzője Janne Teller. A dán szerzőnő Semmi² című könyve eredetileg 2000-ben jelent meg Dániában. Ez az ifjúsági regénynek szánt írás témaválasztásával és rendhagyó stílusával nem kis port kavart. A könyvet megjelenésekor betiltották, arra hivatkozva, hogy nihilista hangvétele miatt a célzott korosztály számára ártalmas lehet. Nem sokkal később, komoly viták után Teller regényét nem csak hogy rehabilitálták, de egyenesen ajánlott háziolvasmánnyá léptették elő a dán oktatási rendszerben.

Hogyan lehetséges ez? Hogy történhet meg ilyesmi a huszonegyedik század szabad Európájában? – gondolkodik el a tények hallatán az ember. Döbbenetes, vagy legalábbis elgondolkodtató az a világ, amiben élünk, és az a társadalmi dinamika, amely a halált kérő „feszítsd meg”-től, az áldást osztó „hozsaná”-ig terjedő végletek skáláján ilyen iszonyatos sebességgel képes értékítéletet változtatni.

¹ Elhangzott 2013 májusában a székelykeresztúri unitárius templomban a kolozsvári és a székelykeresztúri unitárius kollégiumok tizedik osztályának testvérlátogatása alkalmával.

² Janne Teller: *Semmi*. Fordította: Weyer Szilvia. Budapest, 2011, Scolar Kiadó.

Vajon lehetséges, hogy éppen ez az egyik központi problémája ennek a sokat szidott mai világnak? Teller regényében nyolcadik osztályos tinik szájába adja az önmarcangolással, célkereséssel és értékvesztettséggel viaskodó világunk köznapjait és mégis lényegi gondolatait. Arra hívlak, hogy Teller regényének cselekménye és az életünket kitöltő valóság segítségével keressünk olyan tanulságokat, amelyekkel a mai unitárius keresztény ember rátalálhat az életünket emésztő társadalmi örvényből kivezető irányra.

„Semminek sincs értelme, ezt régóta tudom. Ezért semmit sem érdemes csinálni. Erre most jöttem rá.” Ezekkel a szavakkal hagyja el Pierre Anthon, a nyolcadikos diák egy nap az osztálytermet, ahol osztálytársaival ilyen módon közli azt, hogy ő kivonja magát abból a mindennapi képmutató közösségből, amiben addig életét tengette. Az iskola közelében tüntetőleg felmászik egy szilvafára, ahonnan a békés járókelőket gyümölcszel dobálja és teli szájjal ordította a következőket: *„Minden mindegy! (...) Mert minden csak azért kezdődik el, hogy egyszer véget érjen. Születések pillanatában haldokolni kezdtek. És így van ez mindennel.* (12. o)

Ha nyolcvanéves korotokig éltek, akkor addigra már harminc évet végigaludtatok, jó kilenc évig jártatok iskolába és írtatok leckét, és majd' tizennégy évet töltöttetek munkával. Mivel már hat év elment a kisgyerekkorra és a játékra, s mivel még tizenkét évre lesz szükség ahhoz, hogy takarítsatok, főzzetek és gyereket neveljete, legfeljebb kilenc évetek marad arra, hogy éljete is. (24.o)

Hát a szerelmesdinek mi értelme van, csajok? (...) Először szerelmesek leszünk, aztán járunk, aztán már nem vagyunk szerelmesek és szakítunk. (...) És így megy ez, egyik a másik után, amíg annyira meg nem unjátok az örökös ismétlést, hogy úgy döntötök, épp a közeletekben lévő fiú az egyetlen igazi. És akkor jó képet vágtok az egészhez. (51–52. o)

Osztálytársai ezen kellemetlen mondatok hallatán elhatározzák, hogy nihilista társuknak bebizonyítják állításai ellenkezőjét. Az nem lehet, hogy az életnek nincsen értelme. Nem lehet, hogy az életünk üres és semmitmondó, mert egész egyszerűen lehetetlen úgy élni, hogy létünknek ne legyen értelme! Tervet szőnek ennek a lehetetlen helyzetnek az orvoslására, bizonyítékokat fognak hozni arról, hogy az életnek igenis van értelme. A terv szerint egy elhagyatott fűrésztelepen, egy régi pajtában gyűjtenek össze mindent, aminek van értelme. Ez lesz a Fontos Dolgok Halma.

Először csak egy fejetlen játékbaba, egy zsoltároskönyv, régi fényképek, elszáradt rózsaszirmok gyűlnek össze, amit a diákok maguktól szolgáltatnak be. De a látszat nem csal, ők maguk ismerik fel az önámítás félrevezető tehetetlenségét. Ezért azt találják ki, hogy mindenkinek valami számára különlegesen fontos

sat kell odaadnia úgy, hogy nem maga dönt a beszolgáltatandó tárgyról, hanem valamelyik társára ruházzák a döntést. Végül egymás kedvenc tárgyait megnevezve szereznek érvényt a tervnek és a Fontos Dolgok Halmának. A játék elkezdődik, és a szereplők sorra elfogadják a társak részéről elhangzó követelést, engedelmessé a játékszabálynak. Ám a beszolgáltatást követően a soron lévő kisemmizett rögtön magához ragadja a hatalmat, amellyel a követelést megfogalmazhatja valamelyik társával szemben. A játék körbe megy, senki sem lehet kivétel, senkit sem kímélhetnek. A Halom épülésének érdeke minden érzést, ragaszkodást vagy félelmet felülír.

Keresztény Testvéreim! Képzeljük el, hogy Pierre Anthon a mi osztálytársunk, és minden úgy történik, mint Teller regényében. Nap, mint nap halljuk Pierre nihilista szólamait, amint így kiabál a szilvafáról: *Minden mindegy! (...) Mert minden csak azért kezdődik el, hogy egyszer véget érjen. Születések pillanataiban haldokolni kezdtek.*

Dönthetünk úgy, hogy beszállunk a Fontos Dolgok Halmának építésébe, s ezáltal próbáljuk meggyőzni Pierre-t arról, hogy mégis vannak fontos dolgok. És akkor egy nap ránk kerül a sor. Hadd kérdezzem meg Tőled kedves keresztény Testvérem: Te mi olyat vinnél be, amitől megválva már nem lennél ugyanaz az ember, mint aki most vagy? Mert a fontos dolgaid a részét képezik annak, aki valójában vagy, és nélküle már nem vagy ugyanaz az ember. Lehet az egy tárgy, amire sokat vártál, amiért sokat rimázkodtál, esetleg megdolgoztál érte, és most szorosán hozzád tartozik. Lehet egy ruhadarab, egy közhasznú digitális eszköz, egy horgászbot, vagy egy bicikli. Lehet olyan tárgy is, ami nem önmagában értékes, hanem a hozzá kötődő élmény teszi azzá. Zászló, ékszer, kézzel készített tárgy, vallási jelkép, vagy más ehhez hasonló tárgy stb. Mit tudnál behozni a Fontos Dolgok Halmára, hogy bebizonyítsd a nihilista osztálytársnak, hogy van értelme az életnek? Mert lássuk be: időnként mindannyiunkban felerősödik ez a nihilista hang, hiszen tapasztaljuk és látjuk az élet értelmetlenségét akkor, amikor napról napra ugyanaz a taposómalomra emlékeztető hajtás van az életünkben. Teller így írja le ezt az érzést: *„Az egyik nap olyan volt, mint a másik. És bár hét közben nem győztük várni a hétvégét, a végén mindig csalódtunk. Aztán hétfő lett megint, és kezdődött előlről az egész. Ez az élet, semmi több. Kezdtük megérteni (...), hogy a felnőttek miért úgy néznek ki, ahogy. És akkor is, ha megfogadtuk, hogy mi sose fogunk rájuk hasonlítani, pontosan ez lesz a helyzet. Pedig még a tizenötöt se töltöttük be. Tizenhárom, tizennégy, felnőtt. Halott. (149. o)*

Tavasza, nyár, ősz, tél, öröm, bánat, szerelem, gyűlölet, születés, élet, halál. Minden mindegy. (154. o)

Ami ártalmatlan játéknak indul, hamarosan kontrolálhatatlanná válik: az, akire sor kerül, iszonyatosan megszenvedi a fontos tárgytól való megválást, mert önmagából kell feladjon egy kicsit. A kegyetlenség, amivel egymás iránt viseltetnek a játék résztvevői, még több kegyetlenséget szül, mert jól tudjuk, hogy a megalázott ember még kegyetlenebb követelésekkel áll elő, így fokozódik a regényben is a feszültség.

Egy kedvenc ruhadarabtól így jutnak el a sok évig gondozott, de végül levágott copfig, az örökbefogadott gyermek örökbefogadási okleveléig, amit ha a tulajdonosa beszolgált a Fontos Dolgok Halmára és örökre megválnak tőle, nem tesz mást, mint megtagadja múltját, jelenét és jövőjét egyaránt. Így kerül sor arra, hogy az egyik résztvevő a halott kistestvér koporsóját szolgáltatja be, megtagadva ezáltal családjá legsötétebb fájdalmát, veszteségét, gyászát. Vagy így kerülhet arra is sor, hogy a kisváros papi családjának gyermeke a saját apja által vezetett gyülekezet templomából kell elrabolja a templom ékességét, a Jézus-szobrot. Ezek a személyes értékkel bíró tárgyak, amelyeknek értéke éppen abban a szenvedésben rejlik, amivel elárulják, megtagadják önmagukat a szereplők, szerre mind a Fontos Dolgok Halmára kerülnek az elhagyatott fűrésztelepre, a pajtába.

Az események akkor szabadulnak el igazán, amikor az egyik játékos lánynak, Sofienak, a kegyetlenkedések fokozása során, végül az ártatlanságát kell beszolgáltatni, vagy a tehetségesen gitározó Jan-Johannak, aki úgy játsza a Beatles számokat, mint az eredeti, az ujját kell levágnia és feláldoznia a fontos dolgok ügyéért. A történetben csak ekkor lépnek közbe a szülők és a rendőrség, hogy leállítsák a gyermekcsapat elrugaszkodott játékát. A történésekkel szembesülve mindenki elszörnyülködve és riadtan keresi a magyarázatot erre az antiszociális viselkedésre. Vajon mi készíthette erre ezeket a köznapi fiatalokat? Vajon milyen szörnyű titok lappang a dolog mögött? Mindenki rémülten kérdezget és analizál, csak Pierre Anthon marad flegma és érzéketlen a történésekkel szemben, hiszen szerinte még mindig mindegy minden. Ő már korábban megmondta, hogy minden csak azért kezdődik el, hogy egyszer véget érjen. Pierre továbbra is csak arra képes, hogy kinevesse a kamaszokat, akik ilyen áldozatokra képesek, hogy megtalálják azt a fránya „élet értelmét”.

Most arra hívlak, hogy próbáljuk megérteni ezeket a fiatalokat. Kérdezzük meg önmagunktól, hogy vajon miért olyan fontos *Értelmet* adni az életnek? Ha a Fontos Dolgok Halmának játéka ilyen kegyetlen, miért akarna bárki is részt venni benne? Gondoljuk csak át egy pillanatra, vajon nem ehhez hasonló játékokat játszunk-e mi magunk is majdnem mindennap? Teller azt mondja, hogy egy tizenévesnek azért kell az élet értelmét keresni, mert ha az életnek nincs értelme, akkor értelmetlenek a szülők elvárásai is. Márpedig egy tizenéves fiatal ezen el-

várások mentén rendezi be az életét. Ha a szülők példaértékűnek hitt világáról egyszer csak kiderül, hogy az üres és tartalmatlan, nem hull-e darabokra a világ?

Az ember személyes élete az iránta támasztott elvárások mentén rendeződik. Gondoljuk csak meg, kedves fiatalok, mi mindenre tudnánk azt válaszolni, hogy „ez azért van így, mert a mi családjunk így él”, „ezt mi így szoktuk csinálni”, vagy „így várják el a szüleim”. Kezdetben a szülők elvárása, később a munkahelyi főnök elvárása, és mindenki más elvárása szabja meg a mindennapjainkat. Néha jó, néha kevésbé jó ez nekünk, azt azonban elfogadjuk, hogy kisgyermek korunkban egyenesen szükségünk van arra, hogy a felnőttek határokat szabjanak, mert így tanulunk meg létezni. De ahogy kamaszodni kezdünk, kiderül, hogy a felnőttek világával valami alapvetően nincsen rendben, és hogy ők, a felnőttek egyre kevésbé tudnak értelmet adni az életünknek, s ezért ezt az értelmet magunknak kell megkeresni. Hamar kiderül, hogy a felnőttek világában: *„Mindig fontosabb, hogy valami hogyan veszi ki magát, mint hogy valójában milyen. Annak a látszata a lényeg, hogy vittük valamire az életben.”* (18. o) És ha a kamaszodó erre rádöbben, vajon csoda-e, ha azt kérdezi: ha semminek nincs értelme, akkor miért kellene eleget tenni az elvárásoknak? Miért kellene tenni bármit is? Középiskolás diákok körében az érettségi vizsga kapcsán is szinte naponta fogalmazódik meg ez a társadalmunkat sújtó probléma. Miért kellene érettségizni, ha annak szemmel láthatóan semmi haszna nincs a társadalomban, hiszen nem az érvényesül, aki tanul, nem az él jól, aki az elmét pallérozza a tudományok végtelen tárházában, hanem éppen ellenkezőleg. A Pierre-féle tizenévesnek ma semmit sem jelent a diploma, az írásos elismerés. Nem tudom, hogy a szülők el tudják-e képzelni, mekkorát változott a világ az utóbbi 10 évben. El tudják-e képzelni, hogy milyen arányban vannak jelen a Pierre Anthonok a mai iskolai közösségekben? Ők pedig nem mások, mint a felnőttek világában tomboló értékvesztettség beértett gyümölcsei.

Jelen egyházi beszédemhez a bibliai alapgondolatot a Prédikátor könyvéből olvastam fel. Ennek a bibliai könyvnek a mondanivalója vésszen egybevág a Teller-féle regény soraival. És ez látszólag azért riasztó, mert ezt a bibliai könyvet és ezeket a nagy jelentőségű világnézeti kérdéseket i.e. a 3. században fogalmazták meg és foglalták írásba. A Prédikátor könyve olyan kérdéseket fogalmaz meg, mint: Mi az ember életének az értelme, és van-e egyáltalán valamilyen célja? Hogyan kell az embernek elrendeznie az életét a világban, hogy elégedett és boldog legyen? Hogyan lehetne élni az élet értelmetlenségének tudatával? A bibliai alapgondolatot olvasva és annak több évezredes súlyára figyelve megkérdezhetjük mi is, hogy vajon az emberiség azóta sem találja az élet értelmét és célját? Vajon az emberiség 2300 éve, vagy mondhatni időtlen idők óta bolyong az értelmetlenség

homályában? Vajon tényleg semminek semmi értelme? És mi mindezek dacára tengetjük azt az igen szűkre szabott és jelentéktelen földi életünket?

Teller könyve arról szól, hogy az embernek számtalan belső és külső háborút kell megvívnia életében ahhoz, hogy élete értelmét megtalálja. Arról szól, hogy az ember természetéből adódóan számtalanszor értelmetlennek látja az életét, de csak azért, mert fontosnak hitt dolgokat kell halomba hordjunk egy életen keresztül ahhoz, hogy végül egy kicsit megismerjük és felismerjük önmagunkat saját életünk történetében. A prédikátor is erről beszél. Az értelmetlennek látszó külső és belső csatározásokban igazából legtöbbször csak önmagunkkal harcolunk, hogy végül felfedezhessük mindenek okát, alfáját és omegáját: Istent. Teller szerint az önismeret és az önbecsülés az, ami értelmet ad az életnek. Annak a felismerése, hogy az élet értelmével nem szabad játszani, mert az élet értelme te magad vagy. A prédikátor így fogalmaz: „*Mi haszna az embernek minden fáradozásából, amit magára vállal a nap alatt?*” (Préd 1,3) Igen, ez egy hasznossági kérdés, de nem anyagi értelemben, ahogy megpróbálja elhiteni velünk a mai világ, hogy csak fontos tárgyak halmán lesz nyilvánvaló az élet értelme. Mert ha csak tárgyokban és jelképekben rejlik minden értékünk, akkor életünket jogosan érezhetjük értéktelennek és értelmetlennek.

A prédikátor arra a következtetésre jut, hogy az élet értelme egyedül Isten, aki Jézus tanítása szerint számunkra egyszerűen az értékek legnagyobbika: a szeretet. Egy személyes Isten, aki az abszolút érték az életünkben. Egy személyes Isten, aki mindenhol, mindenkor és mindenben fellelhető, de elsősorban bennünk lakozik, a belénk oltott élet és a bennünk szüntelenül növekedni vágyó szeretet által. Ez a személyes Isten nem mutatkozik meg, ha csak az élet egyik vagy másik terén keressük. Ő az élet teljességében, a létezés szimfóniájában, a tapasztalások polifóniájában érhető utol. Ezen a hiten alapul az a közösség, amelynek részesei vagyunk, és amely arra kötelezte magát, hogy ezeket az értékeket a jövő nemzedéknek is átadja.

Teller regényének végkifejletét e helyen nem kívánom közzé tenni. Hátha gondolatmenetem arra sarkallja a hallgatót, hogy kézbe vegye ezt az ifjúsági regényt. Nem kívánom értelmetlenné tenni a látni vágyók fénykeresését. Bár életünk értelmének keresése elvezethet bennünket a kihívó olvasmányok világába, anyagi érdekvizonyok tapasztalásába, vagy szeretetteljes emberközi kapcsolatokba, mégis úgy gondolom, soha sem szabad elfelejtenünk, hogy fontosnak hitt dolgokat kell szüntelen halomba hordjunk ahhoz, hogy az olykor értelmetlennek látszó életünk történetében végül felismerjük önmagunk istenarcát. Adjon hát a Jóisten hitben erős jellemet a továbblépéshez és lankadatlan kitartást a szüntelen kereséshez. Ámen.